

Iskra Vasiljevna Čurkina

RUSKO-SLOVENSKE DRUŽBENE ZVEZE NA KONCU ŠESTDESETIH IN V ZAČETKU SEDEMDESETIH LET 19. STOLETJA

Slovenski narodni delavci so med revolucijo leta 1848 zastopali stališče avstroslavizma, vendar je uvedba Bachovega absolutizma to stališče omajala. Že v začetku petdesetih let so se nekateri — zlasti liberalni — slovenski domoljubi odrekli upov, da bi s habsburško pomočjo lahko dosegli svoje narodne cilje, in so začeli iskati nove opore za slovensko narodno gibanje. Takšno oporo so videli v sodelovanju slovanskih narodov v skupnem boju za osvoboditev izpod tujega zatiranja in v pomoči edine neodvisne in močne slovanske države — Rusije.

Upi liberalcev v Rusijo so se še bolj okrepili v šestdesetih letih, ko so tam izvedli vrsto buržoaznih reform, med katerimi je bila najpomembnejša odprava tlačanstva. V tistem času je tudi notranji in zunanji položaj avstrijske monarhije omogočal, da se je pri slovenskih narodnih delavcih razvijalo zanimanje za Rusijo. Zaradi neuspešne avstrijsko-pruske vojne leta 1866 je postal dvomljiv celo sam obstoj Avstrije in grožnja, da slovenske dežele pogoltne Velika Nemčija, se je zdela slovenskim narodnim delavcem popolnoma realna. Leta 1867 so v habsburški monarhiji vpeljali dualizem, kar je v bistvu pomenilo, da so večino slovanskih narodov izročili pod vladavino dveh privilegiranih narodov: nemškega¹ in madžarskega. Dualizem je izzval upravičen odpor slovanskih narodov v cesarstvu in sprožil aktiven boj proti njemu. Svojo kulminacijo je boj proti dualizmu v slovenskih deželah dosegel v letih 1868—1871. Prav takrat se je slovenska narodna stranka razdelila na dve krili: mladoslovensko (liberalno) in staroslovensko (konzervativno); prav v tistem času so pritegnili v boj proti politiki vladajočih krogov avstrijske monarhije široke ljudske množice.

Zaradi omenjenih dogodkov torej ni čudno, da je konec šestdesetih in začetek sedemdesetih let označeval krepitev rusofilskih razpoloženj v slovenski družbi.

Po drugi strani pa se je tudi v Rusiji po neuspešni Krimski vojni, v kateri je Rusija, ki so jo bile zapustile dolgoletne zaveznice Avstrija, Prusija in Sardinija, ostala sama nasproti koaliciji Turčije, Anglije in Francije, naglo povečalo zanimanje za Slovane. Določeni družbeni krogi (od konzervativcev do demokratov) in nekateri predstavniki vladajočih skupin so začeli staviti velike upe na Slovane kot edine zveste zaveznike Rusije v Evropi. Že leta 1858 so v Moskvi osnovali Slovanski dobrodelni odbor, ki je imel kot eno glavnih nalog navezovanje kulturnih zvez z zamejskimi Slovani in dajanje materialne pomoči slovanskim kulturno-prosvetnim organizacijam. Glavno vlogo so v Slovanskem dobrodelnem odboru igrali slavjanofili, ki so bili po svojih nazorih umerjeni liberalci.

Leta 1867 so v Moskvi ob aktivni pomoči slavjanofilov priredili etnografsko razstavo. Nanjo so prišli vidni javni delavci zamejskih Slovanov, kot npr. Čehi F. Palacký, F. Rieger; Hrvati L. Gaj, I. Danilo, A. Lukšić; Srbi

¹ Tukaj in dalje gre za avstrijske Nemce, ki so se ravno v tem času začeli formirati v samostojen narod.

M. Polit-Desančić, I. Subotić in drugi; od Slovencev so bili v Moskvi M. Marjar, A. Hudec, J. Vilhar. Ruska javnost je slovenske goste sprejela kar najbolj navdušeno in prav tako vladajoči krogi. Sprejeli so jih Aleksander II., veliki knez Konstantin, ruski kancler Gorčakov in še cela vrsta drugih najvišjih ruskih dostojanstvenikov.

Etnografska razstava je okrepila slovanofilska čustva v Rusiji in rusofilska med zamejskimi Slovani, torej tudi med Slovenci. Prispevala je nadaljnjemu razvoju rusko-slovenskih družbenih in kulturnih zvez.

Krepitvi zvez Slovencev z Rusijo je pomagalo tudi potovanje znanega ruskega slavjanofila in slavista V. I. Lamanskega² po slovenskih deželah spomladi in poleti leta 1868. Spomladi je po poti z Dunaja v Zagreb obiskal slovensko štajersko, in sicer Maribor, Celje in Šentjur. V Mariboru je Lamanski obiskal J. Vošnjaka, s katerim se je seznanil ob polaganju temeljnega kamna za češko narodno gledališče v Pragi.³ V Šentjurju se je ruski učenjak srečal z D. Trstenjakom, ki je bil takrat tam župnik. V drugi polovici junija je Lamanski stanoval nekaj časa v Ljubljani. Razen znanstvenih načrtov, namreč raziskovanja slovanskih rokopisov licejske knjižnice v Ljubljani, je imel Lamanski tudi druge namene. »Ustavil sem se v Ljubljani«, je pisal, »v kateri se v veselje Slovana tako naglo in opazno krepi slovansko gibanje. Hotel sem osebno preveriti, v kakšni stopnji se je prebudila in razvila slovenska narodnost v zadnjih letih, od časov, ko sem bil zadnjič v Ljubljani decembra 1862. leta, primerjati sem hotel dejavnost slovenskih narodnjakov na Štajerskem ... z dejavnostjo njihovih pristašev na Kranjskem, hotel sem se osebno srečati s starimi znanci v Ljubljani in se sestati z mladimi delavci, ki so začeli svoje plemenito delo na rodni njivi slovanski.«⁴

Med svojim drugim obiskom Ljubljane se je Lamanski zlasti zbližal s F. Levstikom. V že citiranih zapisih je omenjal Levstika kot najpomembnejšega slovenskega narodnega delavca.⁵ In to ni bilo naključno, saj je bil Levstik v tistem času eden najpriljubljenejših in najvplivnejših voditeljev mladoslovencev. O tem priča govor, ki ga je imel J. Jurčič na kosilu po prvem zboru slovenskih študentov avgusta leta 1868. Jurčič je izrekel zdravico Levstiku, »možu, katerega mladina spoštuje kakor prvega izmed živečih slov. pesnikov, katerega nasprotnike tudi mi za svoje spoznamo, kateri je vedno z mladino, in za katerim je in bode vedno mladina stala.«⁶

Posebno zanimanje za Levstika je temeljilo tudi na enakosti njunih pogledov na vrsto vprašanj. Ruski slavjanofil je vplival na Slovence glede potrebe, da bi sprejeli ruščino kot občeslovanski knjižni jezik. S svoje strani pa je Levstikovo gledanje na naloge in bistvo slovenskega narodnega gibanja vplivalo na predstave Lamanskega o tem vprašanju. Lamanski se je popolnoma strinjal z Levstikom, prvič, glede nujnosti, da se vse slovenske dežele združijo v celoto, in drugič, glede značaja slovenskega narodnega gibanja kot demokratičnega gibanja v nasprotju s hrvaškim in poljskim narodnim gibanjem, kjer je veliko vlogo igralo plemstvo.⁷

Razen z Levstikom se je Lamanski v Ljubljani seznanil še z dvema predstavnikoma mladoslovencev, vidnima članoma Dramatičnega društva

² V omenjenih letih je bil Lamanski liberalno usmerjen.

³ OPI GIM (Otdel pis'mennyx istočnikov Gosudarstvennogo istoričeskogo muzeja — Oddelek pismenih virov Državnega zgodovinskega muzeja), f. 347.

⁴ Lamanskij V. I., Neporešennyj vopros, ZMNP 1869, št. 5—6, str. 350.

⁵ Prijatelj I., Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, Ljubljana 1961, zv. 4, str. 59.

⁷ Lamanskij V. I., Neporešennyj vopros, str. 137—138.

Josipom Nolijem in Murnikom, o čemer lahko sodimo po Murnikovem pismu Lamanskemu z dne 22. maja 1868.⁸

Zanimanje za ruščino je v slovenskih deželah neprestano naraščalo, zlasti v drugi polovici šestdesetih let. Leta 1866 so se odkrito zavzemali za učenje ruščine redki Slovenci, npr. G. Blaž, trgovec z Reke, dopisnik glasila mladoslovencev Slovenskega naroda. To je utemeljeval s tem, da je ruski jezik zelo važen za sodobno trgovino in ima razen tega bogato literaturo.⁹ Jeseni leta 1867 se je o potrebi učenja ruščine govorilo v širokih krogih slovenske inteligence. V. I. Gubin, pravnik, ki je končal Moskovsko univerzo in je bil nekaj časa povezan s člani krožka Karakozova,¹⁰ je pisal Rajevskemu 14. oktobra 1867 in takole strnil svoje pogovore s slovenskimi in hrvaškimi javnimi delavci: »Želeli bi imeti učitelje ruskega jezika izmed Rusov v Ljubljani in v Zagrebu. Obžalujejo, ker Rusi malo potujejo in pridejo le enkrat na tri leta. Nimajo se pri kom naučiti govoriti rusko. Vabili so me, naj jih učim ruščine.«¹¹ Že septembra 1869. leta pa je slovenska učeča se mladina na svojem drugem zboru v Ljubljani sklenila sprejeti ruščino kot jezik višje literature¹² za Slovence.¹³ V začetku sedemdesetih let se priljubljenost ruščine v krogih slovenske inteligence ni zmanjšala. To je omenjal J. Baudouin de Courtenay, ko je preučeval slovenska narečja v letih 1872—1873. »Razen znanstvenikov in izobražencev,« je pisal v svojem poročilu, »občutijo potrebo po tem, da bi se seznanili z ruskim jezikom tudi trgovci, ki bi na ta način radi dobili možnost razširiti svoje neposredne trgovske stike.« Baudouin je sklepal, da bodo razcvet ruske literature — poljudne in znanstvene — prav tako pa tudi »živo zanimanje za vse pojave ruskega življenja in simpatije do Rusije sploh vedno bolj razvijali pri južnih Slovanih pravo potrebo, da bi se seznanjali z ruščino in z deli, ki izhajajo v tem jeziku. Učeni ljudje pa, zlasti še iz nekaterih strok, vse bolj čutijo potrebo po ruskih knjigah tudi že zaradi tega, ker nočejo zaostati za razvojem znanosti.«¹⁴

Zanimanje za ruščino je bilo značilno tudi za predstavnike inteligence drugih slovanskih narodov avstrijske monarhije. To so opazile tudi ruske uradne osebnosti. Tako je 18./31. decembra 1867. leta ruski minister za prosveto Deljanov pisal v konspektu poročila Gorčakovu (v začetku so poročilo naslavljali na carja), ko je prosil dovoljenja, da bi na Dunaju odprli ruski klub, da so reforme šestdesetih let »v primerjavi s prejšnjim stanjem izzvale kar največje simpatije do Rusije pri zapadnih in južnih Slovanih in v njihovih očeh povzdignile pomen ruskega jezika.« »Po verodostojnih poročilih, ki sem jih dobil z Dunaja,« je nadaljeval Deljanov, »se težnja, da bi obvladali čisti ruski jezik in ga naredili za enoten knjižni organ za vsa slovanska plemena, vse bolj krepi med slovanskimi učenjaki avstrijskega cesarstva in, kar je še posebno pomembno, med učečo se slovansko mladino.« Deljanov je omenjal zanimanje za ruščino predvsem pri Rusinih in še dodal, da je to zajelo »tudi druge slovanske učeno-književne krožke, posebej češke, slovenske in hrvatsko-srbske, ki vsi gledajo na ruščino kot na

⁸ Arxiv AN SSSR (Leningradskoe otdelenie), f. 35, op. 1, d. 435.

⁹ Majar M., *Slovnica ruska za Slovence*, Dunaj 1867, str. 9—10.

¹⁰ Eden izmed članov protivladnega krožka Karakozov je leta 1866 naredil atentat na Aleksandra II.

¹¹ »Zarubežnye slavjane i Rossija«, M. 1975, str. 150.

¹² Kot višjo literaturo so slovenski študentje smatrali znanstveno literaturo.

¹³ »Slovenski narod«, 1869, št. 105 (7. IX.).

¹⁴ Otčety komandirovannogo ministerstvom narodnogo prosvetščeniya za granico s učenoju celiju I. A. Boduēna de Kurtenē o zanjatijax po jazykovedeniju v tečenie 1872 i 73 gg. — »Izvestija i učenye zapiski imperatorskogo Kazanskogo universiteta«, 1876, t. XII, str. 64.

enotno sredstvo literarnega občevarja in združevanja vseh doslej razdeljenih slovanskih plemen.¹⁵

Zanimanja za ruščino med Slovani Avstro-Ogrske niso narekovale samo njihove simpatije za bratski ruski narod in spoštovanje do njegove kulture. Ko so govorili, da mora ruščina postati občešlovanski knjižni jezik, predstavniki slovanske inteligence niso niti pomislili na to, da bi z ruščino zamenjali svojo materinščino. Šlo je za to, da je v kulturnem življenju avstrijskih Slovanov pomembo vlogo igrala nemščina. Z njejo pomočjo so se seznanjali s kulturnimi dosežki drugih narodov, v njej so tiskali svoja znanstvena dela, iz nje so jemali znanstveno terminologijo pri sestavljanju učbenikov in prvih znanstvenih del v svojem jeziku. Nemščina je na ta način nastopala kot posrednik med slovensko in svetovno kulturo in v tem oziru igrala pozitivno vlogo. Vendar pa je bila nemščina po drugi strani tudi orodje nacionalnega zatiranja Slovanov, sredstvo za njihovo germanizacijo, ki so jo aktivno izvajali nemški vladajoči razredi in vladni krogi avstrijske monarhije. Zato so slovanski domoljubi odklanjali nemščino in sprejemali ideje o občešlovanskem knjižnem jeziku. Ta naj bi, po njihovem mnenju, zamenjal nemščino v vlogi posrednika med njimi in svetovno kulturo, ne da bi kakorkoli izrinjal materinski jezik, temveč bi ga podpiral v njegovi utrditvi. To, da je vrsta slovanskih narodnih delavcev izbrala ravno ruski jezik, je imelo svojo razlago. Prvič, ruski jezik je bil med vsemi slovanskimi jeziki najbolj razvit v literarnem in znanstvenem pogledu. Drugič, s sprejetjem ruščine kot občešlovanskega jezika so upali, da bodo pritegnili nase pozornost ruskih družbenih in vladnih krogov ter si zagotovili njihovo podporo v boju za svoje nacionalne pravice.

Na Dunaju je bilo to zanimanje Slovanov za ruski jezik posebno izrazito. Tu je študiralo na stotine slovanskih študentov, ki so imeli svoja lastna društva. Med njimi so bile zelo priljubljene ideje slovanske vzajemnosti. M. F. Rajevski, duhovnik cerkve ruskega poslaništva, ki je nastopal kot posrednik v zvezah med slovanskimi prosvetnimi organizacijami v Avstro-Ogrski in ruskimi kulturnimi in znanstvenimi društvi, je omenjal posebno nagnjenje slovanskih študentov za učenje ruščine. »Na Dunaju je zdaj na stotine mladih Slovanov študentov,« je pisal M. P. Pogodin 2. januarja 1868. leta, »ki bi se radi učili ruščine.«¹⁶ Da bi zadovoljil to željo, je Rajevski organiziral na Dunaju poučevanje ruskega jezika. Leta 1868 je bilo na Dunaju osnovano društvo zapadnoukrajinskih študentov Ruskskaja Osnova. Tam so imeli redne lekcije ruščine, ki so jih obiskovali razen Ukrajincev tudi študentje drugih slovanskih narodov. Težko bi ugotovili vse Slovence, ki so se učili ruščine prvo leto obstoja Ruske osnove. Lahko samo skoraj z gotovostjo domnevamo, da sta bila med njimi Jernej Brezovar in Fran Celestin, aktivna člana slovenskih študentskih krožkov na Dunaju, ki sta se jeseni 1869. leta odpravila v Rusijo, da bi tam postala učitelja klasičnih jezikov,¹⁷ prav tako pa tudi Slovenca Kramarič in Benigar, ki sta leta 1868 prejemale od Slovanskega odbora podporo.¹⁸

Do začetka 1870. leta so Slovenci že postali stalni obiskovalci Ruske osnove. Skupaj s Slovaki so menda celo izrazili željo, da bi se združili z

¹⁵ CGIA (Central'nyj gosudarstvennyj istoričeskij arxiv — Centralni državni zgodovinski arhiv), f. 733, op. 193, d. 348.

¹⁶ CGALI (Central'nyj gosudarstvennyj arxiv literatury i iskusstva — Centralni državni arhiv literature in umetnosti), f. 373, op. 1., d. 293, l. 2 v.

¹⁷ Čurkina I. V., *Jugoslavjanske stipendiaty Slavjanskogo učitel'skogo instituta v Peterburge. — Slavjanskoe vozroždenie*, M. 1966, str. 129.

¹⁸ RO GBL (Rukopisnyj otdel Gosudarstvennoj biblioteki im. V. I. Lenina — Rokopisni oddelek Državne knjižnice »V. I. Lenina«), f. 239, k. 17, d. 12, l. 15.

Osnovo. »Za Slovaki obiskujejo Osnovo Slovinci«, je pisal Rajevski v svojem poročilu 1. marca slovanskima odboroma v Peterburgu in Moskvi, »ki so se tudi lotili učenja ruščine. Njihovo število sega do 80 ljudi. Takšno množico naenkrat je mogoče spustiti v Osnovo le z veliko previdnostjo, torej čez čas, ko bo prostor večji, česar pa za zdaj Osnovi manjka.«¹⁹ Bojazen glede želje Slovencev, da bi se zllili z Osnovo, ni bila naključna: Rajevski se je bal, da je ne bi Slovenci preplavili, kajti njihovo število je bilo zelo veliko in bi lahko imeli v združenem društvu odločilen vpliv.

V istem poročilu je Rajevski omenil, da se ruščina — razen lekcij v Ruski osnovi — predava tudi po dve uri tedensko od oktobra 1869. leta v slovaškem, slovenskem in češkem društvu.²⁰

Kljub temu, da do združitve slovenskega študentskega društva na Dunaju Slovenije in Ruske osnove ni prišlo, sta bili obe društvi v tesnem kontaktu med seboj. Tako je v začetku decembra 1870. leta Slovenija priredila praznovanje v počastitev Prešerna, ki se ga je udeležilo 900 do 1000 ljudi, v glavnem slovanskih študentov. Med drugimi je na prireditvi nastopil v ruščini tudi predsednik Ruske osnove Monastyrski. Prireditve se je udeležil tudi dijakon cerkve ruskega poslaništva na Dunaju Kudrjavcev, tisti čas desna roka Rajevskega.²¹

S sredstvi Slovanskega odbora v Moskvi so na Dunaju začeli izdajati revijo *Russkaja Zorja*. Ko je prepričeval N. A. Popova, tajnika Moskovskega slovanskega dobredelnega odbora, naj nadaljuje podpiranje te izdaje, je Rajevski opozarjal, da je »revija imela naročnike predvsem med zapadnimi Slovani: Čehi, Slovaki in Slovenci, jim služila kot stalno gradivo za urjenje v ruskem jeziku in podpirala idejo o slovanski literarni enotnosti.«²²

Zanimanje za ruščino med dunajskimi Slovenci tudi pozneje ni popustilo. V poročilu za čas od 1. januarja do 1. oktobra 1872. leta je Rajevski ponovno poudaril, da so se v Ruski osnovi »najraje učili ruščine Čehi, Slovenci in deloma Srbo-Hrvati.«²³

Nič manj aktivno so se zanimali za ruščino tudi graški Slovenci. Že 2. novembra 1868. leta je eden od voditeljev češko-slovenskega društva Slovanska beseda v Gradcu Bogdan Mourek napisal uredništvu časopisa Moskva prošnjo, da bi društvu pošiljali časopis brezplačno, ker si ga to zaradi pomanjkanja sredstev ne more naročiti.²⁴ Januarja 1869. leta je v imenu Slovanske besede nastopil že koroški Slovenec Albin Poznik, eden od pobudnikov za sklicanje prvega zbora slovenskih študentov v Ljubljani. Prosil je Rajevskega, naj pregovori uredništvo »Moskviča« (tj. časopisa Moskva), naj bi pošiljali društvu časopis.²⁵ Že 31. januarja 1869 se je Rajevski obrnil na N. A. Popova s pismom, v katerem je razložil želje Slovanske besede. »Poglejte«, je pisal, »v Gradcu so Slovenci, študentje univerze, odprli Slov[ansko] Besedo in prosijo, da bi jim poslali ruske časopise. Bi lahko poskrbeli, da jim pošljejo iz Moskve časopise, če ne dveh, pa vsaj enega?«²⁶ Popov je izpolnil željo Slovincem. Poslali jim niso samo časopisa, ampak tudi precej ruskih knjig. 3. aprila 1869 se je F. Oblak, tudi eden od voditeljev graških slovenskih študentov, Rajevskemu zahvalil za drugo pošiljko

¹⁹ CGAOR (Central'nyj gosudarstvennyj arxiv Oktjabr'skoj revoljucii — Centralni državni arhiv Oktobrske revolucije), f. 1750, d. 13, l. 3.

²⁰ CGAOR, f. 1750, d. 13, l. 9 v.

²¹ »Slovanski narod«, 1870, št. 142 (6. XII.).

²² AVPR (Arxiv vnešnej politiki Rossii — Arhiv zunanje politike Rusije), f. 350, d. 175, l. 282.

²³ LGIA (Leningradskij gosudarstvennyj istoričeskij arxiv — Leningrajski državni zgodovinski arhiv), f. 400, op. 1, d. 7, l. 10 v.

²⁴ RO GBL, f. 239, k. 22, d. 54.

²⁵ OPI GIM, f. 347.

²⁶ RO GBL, f. 239, k. 17, d. 14.

knjig. »Vaša roka, darujoča dobroto,« je pisal, »je pripomogla, da se bomo mi, slovanski mladeniči, lahko naučili jezika, ki ima sedaj tako ogromno literaturo, da bo kmalu navdušil ne samo vsa slovanska srca, ampak bo imponiral tudi vsej Evropi.«²⁷ Junija leta 1869 se je Rajevskemu zahvalil tudi Albin Poznik »za bogato obdaritev našega društva«, med drugim tudi za to, ker je poskrbel, da so društvu poslali iz Moskve časopis. V istem pismu je Poznik prosil še zase osebno 30 goldinarjev, da bi plačal takso za diplomske izpite.²⁸ Pismo je bilo napisano v cirilici in v slabi ruščini. Poznikova prošnja je bila poslana v Moskovski dobrodelni odbor z zelo laskavim priporočilnim pismom Rajevskega. »Prosil bi še Slov.[anski] odbor«, je pisal ta, »naj pomaga po priloženem ruskem pismu (št. 11) g. Pozniku, Slovencu, ki je končal pravno fakulteto v Gradcu. Zdaj opravlja izpit za doktorja in prosi za pomoč, da bi lahko plačal takso in doktorsko diplomu (kakšnih 100 rubljev). Osebnost ga ne poznam, vendar je upoštevanja vreden po tem, ker je v Gradcu osnoval Slovansko besedo, ki ji je vse doslej predsednik, naučil se je, kot vidite, tudi deloma rusko in je pripravil tudi druge do tega, da se učijo, obrnil se je name kot prvi za ruske knjige in časopise; skratka, v Gradcu je osnoval rusko jedro. Slovenci so se složno dvignili in začeli vztrajno postavljati vladi svoje zahteve, kakor Vam o tem pišejo časopisi; nanje moramo postati pozorni — in k temu sem faktično že pristopil.«²⁹ Prošnja A. Poznika, ki jo je vneto podprl Rajevski, ni ostala brez odmeva. 7. januarja 1870. leta je Rajevski sporočil Popovu, da je denar za Poznika dobil že septembra 1869. leta.³⁰

Rajevskega je veselilo, da se mladi Slovenci želijo učiti ruščine. »Prilagam vzorec ruske književnosti iz Gradca od Slovencev«, je pisal 27. februarja 1870. leta N. A. Popovu, »Poglejte in se veselite uspeha. Slovenci so v Gradcu osnovali Slovansko besedo in so prosili, naj pri ruskih urednikih poskrbim, da bi pošiljali časopis 'Moskva'. Obvestil sem jih, o gorje! in začel pošiljati, kot sem rekel, prebrane časopise enkrat na mesec, ob tem sem poslal tudi 40 naslovov raznih ruskih knjig in knjižic. Tule imate njihovo zahvalno pismo! Vsi bi se radi učili ruščine!«³¹ V istem pismu Rajevski dodaja, da je pošiljal v Slovansko besedo časopisa Moskovske vedomosti in Russkie vedomosti, ki sta prihajala v Rusko osnovo na Dunaju.

Od članov Slovanske besede v Gradcu so se razen Albina Poznika in Franca Oblaka dopisovali z Rajevskim še Ferdinand Ploh-Herdvigov, študent filozofske fakultete, Andrej Seneković in Franjo Simonič. V pismu z dne 20. junija 1870 je Ploh-Herdvigov označil Slovansko besedo kot središče, kjer se zbirajo vsi slovanski študentje zaradi branja, ker je tam največ slovanskih revij in knjig.³²

Rajevski je posebej skrbel za Slovansko besedo tudi pozneje. Tako je v zadnjem četrtletju 1870 pošiljal knjige le dvema slovenskima društvoma — Matici in Slovanski besedi.³³ 14. januarja 1871 je Rajevski predložil Moskovskemu slovanskemu odboru seznam 32 slovanskih organizacij in posameznih oseb, ki jim je treba pošiljati ruske časopise. Med njimi je bila tudi Slovanska beseda v Gradcu.³⁴

Julija 1871. leta je eden od ustanoviteljev Slovanske besede Albin Poznik

²⁷ OR GPB (Otdel rukopisej Gosudarstvennoj publicnoj biblioteki im. M. E. Saltykova-Ščedrina — Oddelek rokopisov Državne javne knjižnice »M. E. Saltykov-Ščedrina«), f. 608, d. Oblak F.

²⁸ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 68, l. 5, 5 v, 6.

²⁹ RO GBL, f. 239, k. 17, d. 14.

³⁰ OPI GIM, f. 347.

³¹ RO GBL, f. 239, k. 17, d. 15.

³² OPI GIM, f. 347.

³³ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 69, l. 12 v.

³⁴ RO GBL, f. 239, k. 17, d. 16.

odšel na delo v Velikovec. V pismu Rajevskemu, ki ga je napisal pred odhodom v ruščini, je takole pojasnil svoj sklep: »deloma na povabilo tamkajšnjih domačinov, naj pomagam reševati tisti del slovenske dežele, ki je v veliki nevarnosti; deloma na lastno željo, ker bi me srce bolelo, ko bi gledal, kako propada v germanizaciji tisti del, kjer je stala moja zibelka. Naj gredo sovražniki kulturonosci preko naših trupel.« V istem pismu je A. Poznik prosil Rajevskega v imenu Slovanske besede, naj ji pošilja ruski časopis »Golos«.³⁵ Čez pol leta, 29. decembra 1871 (ali 17. decembra po starem štetju, kakor je označeval svoja pisma Rajevski) je tajnik Slovanske besede Franjo Simonič ponovno prosil, naj pošiljajo kakšen ruski politični ali literarni časopis. Simonič je poudarjal važnost ruščine za vse slovanske narode, kajti »prej ali slej bo morala postati vsaj parlamentarni in znanstveni jezik vseh Slovanov«.³⁶ Že 22. decembra 1871. leta (po starem štetju) je Rajevski sporočil Popovu pritožbe društva, češ da nimajo ruskih časopisov.

Januarja 1872. leta se je eden od članov odbora Slovanske besede Andrej Senekovič obrnil na Rajevskega s seznamom knjig, ki bi jih društvo rado imelo v svoji knjižnici. V seznamu so bila dela zgodovinarjev Solovjeva, Pogodina, Ševyрева, Kalačova, dela Venelina, dela Puškina, Lermontova, Žukovskega. Senekovič je omenil tudi vrsto ruskih periodičnih izdaj, ki bi jih Slovanska beseda rada dobila: Vestnik Evropy, Zarja, Literaturnaja biblioteka, Moskovskie vedomosti, S.-Peterburskie vedomosti, Golos, izdaje moskovske, peterburške, odeske in harkovske univerze ter Izvestija Akademije znanosti v Peterburgu.³⁷ Kakor je videti iz navedenega seznama, je bil krog zanimanja članov Slovanske besede dovolj širok, vendar ni segel preko humanitarnih ved.

Podpora, ki jo je Rajevski dajal Slovanski besedi, se je nadaljevala tudi pozneje. V poročilu Moskovskemu slovanskemu odboru za prvih osem mesecev leta 1873 je zapisal, da je poslal Slovanski besedi v Gradcu 234 knjig.³⁸ Slovanska beseda je bila tudi na »Seznamu slovanskih društev, revij in zasebnih oseb za pošiljanje knjig in revij«, ki so ga v letih 1876—1878 sestavili v Peterburškem slovanskem dobrodelnem odboru.³⁹

Najbrž je čisto humanitarna usmerjenost Slovanske besede bila eden od vzrokov, da so slovenski študentje tehnike v Gradcu ustanovili svoje lastno društvo Vendijo. O Vendiji je sporočil Rajevskemu že 20. junija 1870. leta član Slovanske besede F. Ploh-Herdvigov in omenil, da je to majhno društvo študentov-tehnikov, ki nima svojih prostorov in se njegovi člani zbirajo na sestanke v gostilnah.⁴⁰ 30. januarja 1871. leta je Rajevskemu pisal predsednik Vendije Franc Poznik. Poudaril je, da je cilj društva združitve Jugoslovanov v kulturnem, nacionalnem in političnem oziru, ter je prosil, naj pomagajo Vendiji z denarjem, časopisi ali knjigami v ruskem ali kateremkoli drugem slovanskem jeziku.⁴¹ 17. marca 1871. leta je bilo v imenu Vendije poslano Moskovskemu slovanskemu dobrodelnemu odboru novo pismo, ki ga je podpisal F. Poznik (predsednik), Jovanič (podpredsednik), S. Vračan (tajnik), P. Kresnik (blagajnik) in M. Vajs (knjižničar). To pismo je bilo napisano v precej dobri ruščini. V njem je pisalo, da so slovanski študentje Tehnične akademije v Gradcu ustanovili društvo Vendija z na-

³⁵ OPI GIM, f. 347.

³⁶ OR GPB, f. 608, f. Simonič.

³⁷ OPI GIM, f. 347.

³⁸ LGIA, f. 400, op. 1, d. 7, l. 83 v.

³⁹ CGIA, f. 651, op. 1, d. 830.

⁴⁰ OPI GIM, f. 347.

⁴¹ OR GPB, f. 608, f. Poznik.

menom, da bi »izpopolnjevali svoje člane v slovanski književnosti in med njimi delovali predvsem v slovanskem duhu«. Vendija se je obračala na Moskovski slovanski odbor s prošnjo, naj ji pomaga z denarjem ali knjigami, in svojo prošnjo utemeljevala z vrsto momentov: »1. Društvo obstaja šele poldrugo leto in zlasti v prvih letih svojega obstoja nujno potrebuje pomoči. 2. Denarna sredstva članov društva so nezadostna, da bi društvu preskrbela potrebna sredstva, zato se društvo zanaša na pomoč slovanskih domoljubov in slovanskih dobrodelnih društev. 3. Društvo se obrača na Slovanski dobrodelni odbor v Moskvi za pomoč še posebno zato, ker ima večji del njegovih članov namen, da bi kot inženirji slovanskega plemena iskali v Rusiji kraj za svojo dejavnost, in ima zato za svojo dolžnost, da se seznani z jezikom, nravmi in vsemi državljanskimi odnosi velikanskega bratskega plemena, zaradi česar društvo posebno iz tega vzroka upa, da mu bo vele-slavni odbor v glavnem v tem oziru pomagal.«⁴² Rajevski se je za društvo zainteresiral in je prosil F. Poznika, naj mu o Vendiji poroča podrobneje. Verjetno je v svojem pismu F. Pozniku izrazil domnevo, da sta F. Poznik in predsednik Slovanske besede ena in ista oseba. V svojem odgovoru Rajevskemu z dne 19. maja 1871. leta je F. Poznik odločno zavrnil to domnevo in poudaril, da je on sam tehnik, medtem ko je A. Poznik pravnik. F. Poznik je opozoril na to, da je Vendija samostojno društvo in ni povezano s Slovansko besedo, ki ga vodi dr. G. Krek. Za razliko od Slovanske besede, ki združuje osebe vseh slojev, pa je Vendija popolnoma študentsko društvo z literarnimi cilji. F. Poznik je ponovno omenjal potrebo učenja ruščine za člane društva, ker mnogi izmed njih nameravajo odpotovati v Rusijo kot inženirji, zato je prosil za ruske knjige.⁴³ Razen F. Poznika je Rajevski spraševal o Vendiji tudi svoje znance iz Slovanske besede. Vsekakor mu je januarja 1872. leta sporočal A. Senekovič, da društvo Vendija združuje samo tehnike, vsega skupaj 25 ljudi, in da ima majhno knjižnico.⁴⁴ Očitno so Vendiji knjige poslali: na to kaže pismo N. A. Popova Rajevskemu z dne 16. maja 1871. leta. V njem prosi Popov Rajevskega, naj pošlje knjige društvu slovenskih tehnikov Vendija.⁴⁵

Kako so se odnosi z Vendijo razvijali dalje, ni znano. Leta 1875 je bila Vendija ukinjena.

Razen slovenskih študentskih društev so se za ruščino zanimali tudi predstavniki slovenske inteligence v samih slovenskih deželah. Tu so organizirali krožke, v katerih so se učili ruščine. Kot primer takega krožka lahko navedemo krožek Josipa Vovka (ali Vovkova, kakor se je podpisoval) v Cerknici. Vovk je bil učitelj najprej v Cerknici, potem pa v črnem vrhu nad Idrijo. Poleti 1871. leta je Vovk pisal Moskovskemu slovanskemu dobrodelnemu odboru pismo s prošnjo, naj mu pošljejo ruske knjige, in obljubil v zamenjavo slovenske knjige, med njimi 14 kompletnih letnikov časopisa »Novice«.⁴⁶ Vovk je dobil pismo Popova in nanj odgovoril 27. avgusta 1871. V svojem odgovoru, napisanem slovensko, vendar v srbski cirilici Vuka Karadžića, je razložil svoje poglede. Vovk je bil trdno prepričan, da je samo Rusija porok za srečno prihodnost Slovanov. Zato je menil, da je »sveta naloga vsakega Slovana, da se kolikor mogoče nauči ruskega jezika«, ker bo ta v prihodnje postal »knjižni jezik vseh Slovanov«. Vovk je menil, da bi zato Rusi morali predvsem poenostaviti cirilico, ker je pretežka. Kot pri-

⁴² CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 52, l. 20, 20 v.

⁴³ OPI GIM, f. 347.

⁴⁴ OPI GIM, f. 347.

⁴⁵ OPI GIM, f. 347.

⁴⁶ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, l. 144, 144 v.

mer je navajal svoje prijatelje, ki bi radi brali slovanske knjige, vendar jih straši cirilska azbuka. Svoje pismo je Vovk sklenil s sporočilom, da je Popovu poslal obljubljeni knjige in kompletne časopisov.⁴⁷

4. septembra 1871 se je Popov zahvalil Vovku za poslane knjige: »28 naslovov v 40 vezavah, literarne, učne in glasbene vsebine, prav tako pa 4 fotografije in 2 posušeni rastlini ter medalje za spomin na tabor v Cerknici«. Popov je obljubil, da bo izročil posušene rastline Društvu ljubiteljev naravoslovja, knjige pa knjižnici Slovanskega odbora, da pa bo tudi sam kar najhitreje poslal ruske knjige Vovku.⁴⁸ Svojo obljubo je Popov izpolnil in že 17. novembra 1871 se je Vovk zahvalil Slovanskemu odboru za »bratsko pozornost moji prošnji« in prosil za kakšen ruski politični časopis.⁴⁹

V naslednjem pismu od 15. oktobra 1872 je Vovk prosil, naj mu pošljejo ruski humoristični časopis, v svojem imenu in imenu svojih prijateljev, ki skupaj z njimi prebira ruske knjige, in sicer Ranta (učitelja v Trnovem), Gantarja (učitelja v Vipavi) in Dominclja (učitelja v Orehku).⁵⁰ Ti so očitno sestavljali jedro Vovkovega krožka. Eden od članov tega krožka — Božidar Rant — je v svojem pismu N. A. Popovu z dne 15. februarja 1872 označil Vovka kot vnetega Slovana z dušo in telesom. »Svojim prijateljem piše vedno v cirilici«, nadaljuje Rant, »in jim neutrudno agitira za vseslovenski jezik. Povem Vam, visokoučeni gospod, da knjig in časopisov ne bi mogli dati v boljše roke, kot so roke Josipa Vovka«. Dalje Rant sporoča, da knjige in časopise, ki jih je dobil od Slovanskega odbora, Vovk daje brati svojim prijateljem, nekaj ruskih knjig pa je podaril krajevni čitalnici.⁵¹ Pozneje, ko se je Vovk preselil v Črni vrh nad Idrijo, se je krog njegovih znancev razširil, tako je mednje prišel Bogdan Trnovec, ki je bil, po Vovkovih besedah, osebno predstavljen Popovu v Zagrebu.⁵² Vovk je prejemal ruske knjige preko Rajevskega tudi v letu 1875.⁵³

Drugih podatkov o Vovkovi dejavnosti med Slovenci na področju propagiranja ruskih knjig in ruskega jezika ni.

Ko je bil J. Baudouin de Courtenay leta 1872—1873 v Gorici, je tam organiziral krožek za učenje rusčine. Tudi pred njegovim prihodom je bilo med mladino v Gorici precejšnje zanimanje za ruski jezik. Tako je Blaž sporočil Rajevskemu v pismu z dne 29. septembra 1867, da so goriški semenišniki kupili pri njem 60 izvodov Majarjeve ruske slovnice.⁵⁴

Baudouin je prispel na Dunaj sredi marca 1872. leta in kot večina znanstvenikov iz Rusije ni opustil priložnosti, da se seznani z Rajevskim, za katerega je imel priporočilno pismo od A. F. Hilferdinga. »Dovolite mi, da Vam priporočim prinašatelja tega pisma, magistra slovanske filologije in kar najodličnejšega poznavalca svoje stroke Ivana Aleksandroviča Baudoina de Courtenay«, je pisal Hilferding. »Odpravlja se preučevati narečja Slovencev in Dalmatincev na kraju samem. Dajte mu vsa potrebna navodila in mu preskrbite priporočila, zlasti za Bleiweisa in Trstenjaka.«⁵⁵ Rajevski je Hilferdingovo prošnjo izpolnil.

Po obisku Gradca, Maribora, Ponikve, Celja, Zagreba in Ljubljane se je Baudouin ustavil v Gorici, od koder je sklenil začeti ekspedicije za preučevanje južnih in jugozahodnih slovenskih narečij. Kmalu je poslal Rajev-

⁴⁷ RO GBL, f. 239, k. 6, d. 38.

⁴⁸ Arhiv Maticе slovenske, 1872, št. 1.

⁴⁹ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, l. 156.

⁵⁰ RO GBL, f. 239, k. 6, d. 38.

⁵¹ RO GBL, f. 239, k. 17, d. 20.

⁵² RO GBL, f. 239, k. 6, d. 38.

⁵³ RO GBL, f. 239, k. 17, d. 17.

⁵⁴ »Zarubežnye slavjane i Rossija«, str. 38.

⁵⁵ OPI GIM, f. 347.

skemu pismo, v katerem pravi: »Povsod so mi izražali željo, da bi se učili ruščine. Za člane tukajšnje čitalnice sem organiziral trikrat na teden skupne lekcije ruskega jezika: najbolj jih žalosti, ker ne morejo razumeti ruskih časopisov, ki jih prejemaajo.« Nadalje Baudouin razloži prošnjo Lavriča, vodje goriških liberalcev, naj bi v čitalnico poslali note ruskih pesmi.⁵⁶ Najbrž je istočasno z Baudouinom pisal pismo tudi Ivan Slokar, bogoslovec iz Gorice, ki je v imenu vseh bogoslovcev prosil Rajevskega, naj jim pošlje dela ruskega leposlovja in ruske literarne časopise, kajti »suhoparna slovnica ne zadostuje za učenje tujega jezika«. V pismu od 23. aprila (6. maja 1872) je Rajevski sporočil, da je poslal v Gorico različne knjige za učenje ruskega jezika ter romance Balakireva. Obenem je prosil Baudouina, naj se pri Slokarju bolj konkretno pozanima, kakšne knjige bi potreboval.⁵⁷ Goriški čitalnici je poslal Rajevski skupaj 70 knjig.⁵⁸ 19. julija 1872 ga je Baudouin obvestil, da je prejete knjige izročil čitalnici. »Tudi jaz se vam moram s svoje strani iz vsega srca zahvaliti, spoštovani Mihail Fjodorovič«, je pisal dalje Baudouin, »v imenu vseh mojih učencev in drugih mladih ljudi, ki bi se radi učili ruskega jezika. Neizrekljivo se veselijo in so se pridno lotili dela, kolikor jim to seveda dopuščajo njihove šolske obveznosti. Vi ste Goriško čitalnico tako obdarovali, da se zdi, da si ni treba ničesar več želeči: vsega je dovolj: slovnice, slovarjev, praktičnih priročnikov in precejšnje zaloge knjig z vseh področij literature. Mislim, da bo to gradivo zadostovalo za dolgo časa.«⁵⁹

Ko je slovenske mladeniče učil ruskega jezika, je Baudouin uporabljal »Rusko slovnico za Slovence« M. Majarja. Pozneje je o njej takole zapisal: »Slovenec, ki bi se učil ruščine samo s pomočjo imenovane slovnice, bi o nekaterih pojavih tega jezika moral dobiti kar najbolj netočno in neresnično predstavo. Vendar se ob pomoči izkušenega učitelja lahko uspešno uporablja tudi Majarjeva slovnica, ker druge pač ni.«⁶⁰ Pouk v Goriški čitalnici je trajal do začetka avgusta, ko se je Baudouin odpravil na Bled. Ure so bile zelo žive, učitelj in učenci so drug do drugega občutili veliko naklonjenost. Pred Baudouinovim odhodom iz Gorice so mu njegovi učenci priredili pristrčno slovo. Učenjak je bil ginjen. Z Bleda je poslal časopisu goriških liberalcev »Soča« »Odprto pismo«, v katerem se je zahvalil svojim učencem za naklonjenost in dobroto: »Trudil se bom, da kolikor mogoče upravičim Vaše zaupanje in Vaše simpatije. Za vedno bodo ostali v mojem spominu jasni in veseli trenutki, ki sem jih občutil med občevanjem z nekaterimi izmed Vas, dan 5. avgust 1872 pa bom vedno imel za enega od najčudovitejših v mojem življenju. Ničesar si bolj ne želim, kot da bi povsod srečal to odkrito pristrčnost in resnično simpatijo, ki sem jo našel med goriškimi Slovenci sploh, med slovenskimi učenci v Gorici pa še posebno. Naj živijo plemeniti slovenski učenci, up in opora bodočnosti slovenskega naroda.«⁶¹

Med Baudouinovimi učenci v Gorici naj omenimo Blaža Perniška, ki je leta 1872 končal goriško učiteljsišče. Pernišek ni bil samo Baudouinov učenec, ampak mu je tudi pomagal zbirati ljudsko gradivo.⁶²

Ruska društva so imela — razen z različnimi slovenskimi društvi in krožki, ki so se zanimali za učenje ruskega jezika, — zveze tudi z drugimi

⁵⁶ »Zarubežnye slavjane i Rossija«, str. 65.

⁵⁷ Arhiv AN SSSR, f. 102, op. 2, d. 260, l. 1, 3.

⁵⁸ LGIA, f. 400, op. 1, d. 7, l. 11.

⁵⁹ »Zarubežnye slavjane i Rossija«, str. 66.

⁶⁰ Otičety komandirovannogo ministerstvom narodnogo prosvetščenija za granico s učenoju celiju I. A. Bodučena de Kurteně o zanjatijah po jazykovedeniju v tečenije 1872—1873 gg. — »Izvestija i učenyje zapiski imperatorskogo Kazanskogo universiteta« 1877, št. 2, str. 67.

⁶¹ »Soča«, Gorica 1872, št. 34 (22. VIII.).

⁶² OPI GIM, f. 347.

slovenskimi organizacijami. Najtrdnjše in najširše so bile te zveze ruskih ustanov z Matico slovensko. To sodelovanje je potekalo predvsem v obliki izmenjave knjig. Leta 1873 je Matica izmenjavala knjige z 32 znanstvenimi društvi, od tega z 29 slovanskimi (6 češkimi, 4 hrvatskimi, 2 srbskima, 2 zahodnoukrajinskima, 1 slovaškim, 1 bolgarskim, 1 slovenskim in 12 ruskimi). V tem letu je dobila Matica iz Rusije 40 izvodov knjig,⁶³ medtem ko je prejela od vseh drugih 20 društev vsega skupaj 60 izvodov.⁶⁴ Med ruskimi društvi, s katerimi je Matica izmenjavala knjige, so bila naslednja: Antropološko društvo (Moskva, od 1866), Akademija znanosti (Peterburg, od 1866), Društvo izdajanja ljudskih spomenikov (Arheografska komisija, Vilno, od 1869), Rumjancevski muzej (Moskva, od 1869), knjižnica Slovanskega odbora (Moskva, od 1869), Rusko geografsko društvo (Peterburg, od 1869), Varšavska univerza (od 1872), Moskovska univerza (od 1872), Društvo ljubiteljev zgodovine in ruskih starožitnosti (Moskva, od 1872), Odeška univerza (od 1872), Filološko društvo (Voronež, od 1872), Arheološko društvo (Moskva, od 1872).⁶⁵ Z Matico so skušale navezati stike tudi nekatere druge ruske znanstvene ustanove. Tako se je 14. februarja 1872 Društvo raziskovalcev narave pri Harkovski univerzi obrnilo na vrsto Matic, med njimi tudi na slovensko, s predlogom, da bi vzpostavili stalno izmenjavo knjig.⁶⁶ Očitno se to ni posrečilo.

Ruska društva so pošiljala Matici znanstveno literaturo, ki je odsevala zadnje dosežke ruske znanosti. Tako ji je Rusko geografsko društvo poslalo: leta 1867 karto evropske Rusije z razlago, »Zapiski po obšej geografii«, zv. 1, »Zapiski po oddeleniju statistiki«, zv. 1, »Zapiski po oddeleniju etnografii«, zv. 1;⁶⁷ leta 1869 — letno poročilo Ruskega geografskega društva za l. 1868;⁶⁸ leta 1870 — letno poročilo za leto 1869 in »Zapiski po oddeleniju etnografii«, zv. 2.⁶⁹ Rumjancevski muzej je leta 1868 poslal Matici slovenski »Sbornik Antropologičeskix i Etnografičeskix statej o Rossii i stranax ej priležaščix«, zv. 1,⁷⁰ Arheografska komisija pa »Pamjatniki russkoj stariny v Zapadnyx gubernijax«, 1. snoplč (spomeniki iz Volnije).⁷¹

Pošiljanje vseh teh knjig je potekalo navadno preko Rajevskega. Tako je Matica slovenska prejela preko njega samo v letih 1875—1876 66 knjig in 16 vezanih letnikov ruskih revij.⁷²

Najtrdnjše vezi je imela Matica s Slovanskimi dobrodelnimi odbori. Ti ji niso le pošiljali knjig, ampak so ji včasih dajali tudi materialno pomoč. Tako je Slovanski dobrodelni odbor v Peterburgu pristopil k Matici kot ustanovni član in vplačal v ta namen 100 goldinarjev.⁷³

S svoje strani pa je Matica slovenska oskrbovala s svojimi izdajami omenjene ruske znanstvene in družbene organizacije. Tako je npr. knjižnica Slovanskega dobrodelnega odbora v Moskvi pošiljala vse knjige, ki jih je izdajala s svojim denarjem, obljubljala pa je, da bo tudi naprej pošiljala »vsa literarna dela, ki jih bo izdala v prihodnje«.⁷⁴

⁶³ Tukaj navedeni podatki Matice slovenske se razlikujejo od podatkov Rajevskega, ki je v poročilu za l. 1873 sporočal, da je poslal Matici slovenski 86 knjig. Gl. LGIA, f. 400, op. 1, d. 7, l. 83.

⁶⁴ »Letopis Matice slovenske«, 1872—1873, str. 67—69, 112—113.

⁶⁵ Lah E., Matica slovenska. — »Letopis Matice slovenske«, 1885, str. 407.

⁶⁶ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 73, l. 1, 1 v.

⁶⁷ Arhiv Matice slovenske, 1867, št. 44.

⁶⁸ Arhiv Matice slovenske, 1869, št. 87.

⁶⁹ Arhiv Matice slovenske, 1870, št. 118.

⁷⁰ Arhiv Matice slovenske, 1868, št. 41.

⁷¹ Arhiv Matice slovenske, 1868, št. 231.

⁷² LGIA, f. 400, op. 1, d. 153, l. 2 v.

⁷³ OPI GIM, f. 347.

⁷⁴ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, l. 45, 45 v.

Od vseh ruskih organizacij so bili najtesneje povezani z Matico slovensko ravno Slovanski odbori. Z njeno pomočjo so se povezovali še z drugimi slovenskimi društvi.

Na seji Slovanskega dobredelnega odbora v Peterburgu 3. maja 1870 je bilo sklenjeno, da »sestavijo seznam vseh čitalnic v slovanskih deželah in ga sporočijo Moskovskemu odboru in Kijevskemu odboru ter ju prosijo, da prevzame nase skrb za oskrbovanje teh čitalnic z ruskimi knjigami, revijami in časopisi«. V tistem času so imeli v Slovanskem odboru v Peterburgu le zelo približne podatke o čitalnicah. Tako so v odboru menili, da je v vseh južnoslovanskih deželah 14 čitalnic, od tega 5 slovenskih: v Ljubljani, Mariboru, Gradcu in Gorici.⁷⁵ Po računih Etbina Coste pa je bilo samo v slovanskih deželah 58 čitalnic, od katerih je polovica nedvomno delovala.

Slovanski odbori so naročili M. F. Rajevskemu, naj ugotovi točno število slovanskih čitalnic in kraj njihove dejavnosti. To nalogo je dobil že dolgo pred omenjeno sejo Slovanskega društva v Peterburgu. Vsekakor se je že 4. marca 1870. leta Rajevski pritožil, da je pred pol leta poslal vsem slovanskim Maticam pisma s prošnjo, naj ga obvestijo o številu in kraju čitalnic, odgovor pa je dobil samo iz dveh mest: iz Ljubljane in iz Užgoroda. »Čitalnice se porajajo kakor gobe in pogosto tudi izginjajo nenadoma kakor gobe,«⁷⁶ je ugotovil.

Ljubljanska Matica je poslala Rajevskemu podatke o slovanskih literarnih društvih 29. avgusta 1869. Tajnik Maticе A. Lesar je naštel vsega skupaj 48 krajev, kjer so bila slovenska društva. Ob tem za Ljubljano našteje tri društva: politično »Slovenijo«, Matico slovensko in čitalnico; v Celovcu — dve: Društvo sv. Mohorja in čitalnico; v drugih krajih po eno čitalnico (*Kranjska*: Kranj, Loka, Idrija, Postojna, Planina, Vipava, Podraga pri Vipavi, Šentvid pri Vipavi, Ilirska Bistrica, Črnomelj, Metlika, Novo mesto, Šentvid nad Ljubljano, Sodražica; *Štajerska*: Maribor, Celje, Ptuj, Slovenska Bistrica, Vransko, Žalec, Sevnica, Ljutomer, Ormož, Vojnik pri Celju, Sv. Benedikt v Slovenskih Goricah; *Goriška*: Kobarid, Tolmin, Volče, Cerkno, Kanal, Solkan, Črniče, Ajdovščina, Rihemberk, Vrtojba, Kamnje, Skopo, štandrez, Prvačina, Miren; *Trst*: Barkovlje, Rojan, Kolonja, Rocol; *Istra*: Kastav).⁷⁷ Zanimivo je, da se Lesar, ki je našteval najmanjša čitalniška društva v najbolj oddaljenih krajih Slovenije, »ni spomnil« Drama-tičnega društva v Ljubljani. Očitno je tu odigrala svojo vlogo njegova nenaklonjenost do društva, ki je bilo pod vplivom mladoslovencev.

Po dnevniku Slovanskega dobredelnega odbora v Moskvi so prejeli podatke o literarnih slovanskih društvih od Rajevskega v avgustu 1869.⁷⁸ Vendar pa so knjige za razdelitev med slovanske čitalnice poslali Matici slovenski šele čez poldrugo leto. 21. decembra 1871 je Rajevski sporočil Matici slovenski, da je poslal na njen naslov 13 zavojev knjig za čitalnice v Celju, Celovcu, Gorici, Idriji, Vipavi, Kamniku, Kastvu v Istri, Kranju, Ljubljani, Mariboru, Novem mestu, Postojni in Trstu.⁷⁹

Že 28. decembra 1871 je Matica slovenska razposlala omenjenim čitalnicam pisma, kjer je bilo zapisano: »Gosp. Mih. Rajevski, škof⁸⁰ pri carskem ruskem poslanstvu na Dunaju, je poslal Matici kot darilo veliko ruskih knjig, med njimi so tudi knjige, namenjene sl(avni) čitalnici v ... (sledil je

⁷⁵ RO GBL, f. Pog/IV, op. 2, d. 27.

⁷⁶ RO GBL, f. 239, k. 17, d. 15.

⁷⁷ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, 1. 78—79 v.

⁷⁸ RO GBL, f. 239, k. 2, d. 2.

⁷⁹ Arhiv Maticе slovenske, 1872, št. 1.

⁸⁰ Rajevski je bil protojerej s pravico do mitre.

kraj čitalnice I. Č.). Če sl(avna) čitalnica želi prejeti omenjene knjige, naj nam blagovoli kratko sporočiti svoj sklep, da bi jih mi lahko poslali.⁸¹

Že v času od 30. decembra 1871 do 12. januarja 1872 so čitalnice v Kastvu, Trstu, Novem mestu, Vipavi in Celovcu sporočile svojo pripravljenost, da prevzamejo knjige. Ruske knjige so bile tako poslane devetim slovenskim čitalnicam, ki so bile v Celju, Mariboru, Kastvu, Gorici, Vipavi, Cerknici, Celovcu, Trstu in Kranju; vsekakor so te čitalnice poslale Matici sporočilo, da so knjige prejele.⁸¹ Tajnik čitalnice v Celovcu Simon Janežič ni poslal samo sporočila Matici slovenski, ampak tudi zahvalno pismo Slovanskemu odboru v Moskvi, v katerem se zahvaljuje Popovu za »veliko zbirko prekrasnih čudovitih ruskih knjig, ki jih je Vaša ekscelenca blagovolila velikodušno podariti njej«.⁸² Veliko knjig je dobila Celjska čitalnica, o čemer priča J. Baudouin de Courtenay, ki jo je obiskal aprila 1872.⁸³

Novica, da so nekatere čitalnice dobile ruske knjige, se je precej široko razvedela. 8. januarja 1874 je tajnik čitalnice v Ajdovščini Karol Ballog prosil Popova, naj pošlje časopise in revije v kateremkoli slovanskem jeziku čitalnicam, ki delujejo v Vipavski dolini. Zase je prosil rusko revijo »Sovremennye izvestija«; — »da bi bilo možno tudi nam, južnim Ipavskim Slovonom, iz prve roke zvedeti kaj o naših slavnih bratih Rusih«. Ko je označeval čitalnice Vipavske doline, je Ballog ugotavljal, da sta čitalnici v Ajdovščini in Vipavi — gosposki, v Lokavcu in Kamnjah pa čisto kmečki, vendar so vse liberalno usmerjene.⁸⁴ Žal nimamo podatkov, ali so vipavske čitalnice prejele rusko literaturo.

Če je Matica slovenska prevzela posredniško vlogo v stikih med Slovanskimi odbori in slovenskimi čitalnicami, pa tega ne moremo trditi o tistih slovenskih organizacijah, ki so bile v rokah mladoslovencev. Lesarjev seznam, poslan Rajevskemu, dovolj zgovorno priča o tem.

Liberalna slovenska društva so si prizadevala, da bi sama navezala stike z ruskimi družbenimi in znanstvenimi organizacijami. Glede tega so se obračali predvsem na Rajevskega. Leta 1870 je skušalo priti z njim v stik Dramatično društvo v Ljubljani. Tako govori pismo J. Murnika P. Grasselliju o njegovem srečanju z Rajevskim po naročilu društva. Murnik je pisal 25. septembra 1870:

»G. škofu Rajevskemu sem izročil vse, kar mi je poslalo Dramatično društvo. Škof me je sprejel zelo prijazno in ta prijaznost se ni prav nič zmanjšala, ko sem mu razložil, kaj želim. Prosil sem ga tudi za knjige dramske vsebine. Obljubil mi je, da bo podprl mojo prošnjo in storil vse, kar je v njegovih močeh, da bi društvo dobilo denarno in literarno pomoč. Ob tem sva govorila (jaz slovensko, on rusko) tudi posebej o Dramatičnem društvu. Vse natančno sem mu povedal in ta prošnja društva mu je bila zelo všeč. Izjavil je tudi, da bi si zelo želel, da bi ga jaz še obiskoval.«⁸⁵

Najbrž je tisto, kar je Murnik izročil Rajevskemu, bilo pismo voditeljev Dramatičnega društva P. Grassellija in J. Nolijsa od 15. septembra 1870, v katerem sta ga tadva prosila, naj podpre njuno prošnjo za denarno pomoč pri Slovanskem dobrodelnem odboru v Peterburgu.⁸⁶

⁸¹ Arhiv Matice slovenske, 1872, št. 1.

⁸² CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, 1. 188.

⁸³ Otčety komandirovannogo ministerstvom narodnogo prosvješčenija za granico s učenoju celiju I. A. Bodučena de Kurteně o zanjatijah po jazykovedeniju v tečenie 1872 i 1873 gg. — »Izvestija i učenyje zapiski imperatorskogo Kazanskogo universiteta«, 1877, t. XII, str. 63.

⁸⁴ RO GBL, f. 239, op. 4, d. 33.

⁸⁵ Mestni arhiv (Ljubljana), f. P. Grasselli.

⁸⁶ OPI GIM, f. 347.

Rajevski je izpolnil svojo obljubo Murniku, da bo podprl prošnjo Dramatičnega društva za denarno pomoč. 18. maja 1871 je društvo dobilo preko E. Coste 200 goldinarjev, ki jih je poslal Slovanski dobrodelni odbor v Peterburgu. »Bodite prepričani, presvetli gospod škof,« sta v svojem zahvalnem pismu z dne 20. maja 1871 poudarila Grasselli in Noli, »da bo društvo vedno znalo dostojno ceniti to plemenito gesto resnične ljubezni svojih blagih severnih bratov in da bo kakor doslej, tako tudi še naprej iskreno podpiralo razvoj in napredek svojega ubogega slovenskega naroda«. ⁸⁷ 30. junija 1871 je bil Rajevski »za literarno pomoč, izkazano Slovencem, izbran za častnega člana literarno-dramatičnega društva Slovencev v Ljubljani«. ⁸⁸

Darilo Peterburškega slovanskega dobrodelnega društva je bilo eno izmed največjih daril, ki jih je Dramatično društvo dobilo v prvih desetih letih svojega obstoja. O tem priča dejstvo, da so na seji 18. maja 1877 samo dve darili priznali kot *ustanovnino*: darilo Tomana po oporoki 1000 goldinarjev in darilo Slovanskega dobrodelnega društva v Peterburgu 200 goldinarjev. ⁸⁹

24. avgusta 1871 je Dramatično društvo dobilo od Rajevskega nekaj knjig, za katere sta se Grasselli in Noli zahvalila v pismu z dne 2. septembra. ⁹⁰ Dramatično društvo pa je prejemale ruske knjige tudi pozneje. Tako je Slovanski odbor v Peterburgu v pismu od 2. januarja 1872 naročil Rajevskemu, naj pošlje Dramatičnemu društvu dela ruskega dramatika A. N. Ostrovskega v petih izvodih. ⁹¹

15. oktobra 1873 se je vodstvo Dramatičnega društva ponovno obrnilo na Rajevskega s prošnjo za denarno pomoč. Istočasno je 10. oktobra poslalo prošnjo Moskovskemu slovanskemu odboru. Odbor društva opozarja na težak materialni položaj društva, na revnost slovenskega naroda, ki mu ne more zagotoviti potrebne pomoči, na dejstvo, da društvo ne more dobiti podpore od države, in zato ugotavlja, da mu ne preostane nič drugega, »kot da se obrne po pomoč ne samo k slovenskim, ampak tudi k svojim slovanskim bratom, ki so v srečnejšem političnem in materialnem položaju«. Odbor poudarja, naj Slovanski odbor v Moskvi pravično oceni »velik pomen slovenskega naroda kot stražarja na obalah Jadranskega morja in njegov kulturni boj za interese vsega slovanstva«. ⁹² 20. aprila 1874 sta Grasselli in Noli svojo prošnjo Rajevskemu ponovila. Opozorila sta na ogromen primanjklaj društva (2000 goldinarjev), na to, da potrebne vsote med Slovenci ne morejo zbrati, in da je verjetno, da bodo morali zaradi pomanjkanja sredstev prenehati s slovenskimi gledališkimi predstavami. Grasselli in Noli sta pisala, da sta se s prošnjami za podporo obrnila tudi na Slovanske odbore v Peterburgu, Moskvi in Odesi. ⁹³ Kakšen je bil uspeh te druge prošnje Dramatičnega društva, ni znano. Ni namreč podatkov o nadaljnjih stikih med Slovanskimi dobrodelnimi društvi in Dramatičnim društvom v Ljubljani.

Slovanski odbori so pošiljali ruske izdaje tudi uredništvom nekaterih slovenskih časopisov. Tako je v seznamu slovanskih društev in uredništev, ki jim je bilo treba pošiljati ruske časopise, Rajevski od januarja 1871. leta omenjal tudi uredništvo Slovenskega naroda v Mariboru. ⁹⁴ V seznamu slo-

⁸⁷ Prav tam.

⁸⁸ AVPR, d. DLC i XD, op. 755, d. 3, 1. 16 v.

⁸⁹ »Slovanski narod«, 1877, št. 118 (26. V.).

⁹⁰ OPI GIM, f. 347.

⁹¹ OR GPB, f. 608 Slavjanskij blagotvoritel'nyj komitet v Peterburge.

⁹² CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, 1. 237, 237 v, 238.

⁹³ OPI GIM, f. 347.

⁹⁴ RO GBL, f. 239, k. 17, d. 16.

vanskih društev, revij in privatnih oseb za pošiljanje knjig in revij Slovanskega društva v Peterburga za leta 1876—1878 sta bila tudi Slovanski narod in Zora (revija, ki je izhajala na pobudo D. Trstenjaka v letih 1872—1878).⁹⁵

Končno so Slovanski odbori pošiljali ruske knjige in časopise tudi posameznim predstavnikom slovenske intelligence, ki so se nanje obrnili s takšnimi prošnjami.

Moskovski slovanski odbor je redno pošiljal knjige M. Majarju, ki je bil dober znanec mnogih ruskih slavjanofilov iz časov Etnografske razstave v Moskvi. Zadostuje, če povemo, da so samo leta 1873 njemu poslali 98 knjig, več kot Matici slovenski (86 knjig).⁹⁶ M. F. Rajevski je Majarju posojal knjige iz svoje osebne knjižnice, npr. monografijo I. P. Saharova »Skazanija ruskega naroda o semejni žizni svojx predkov« (SPb. 1841—1849), ki jo je imel Majar sposojeno več kot leto dni.⁹⁷

Od Rajevskega je prejel Gogoljeva dela študent dunajske univerze Martin Kramarič, ki je pozneje postal gimnazijski profesor v Smolensku.⁹⁸ Decembra 1872 je poštni uslužbenec iz Trsta Josip Semič prosil Slovanski odbor v Moskvi, naj mu pošljejo učbenik ruskega jezika, ker ga Majarjeva ruska slovnica ne zadovoljuje. Konec marca 1873 je Semič dobil 36 azbuk, 10 čitank, 6 sintaks in 6 etimologij ruskega jezika. »Mislim sem, da bom dobil eno slovnico, za katero sem prosil«, je pisal 5. aprila 1873 v zahvalnem pismu Slovanskemu odboru, »ker pa mi je slavni odbor poslal toliko knjig in brez računa, ne vem, koliko sem dolžan. Razdelil sem nekaj poslanih izvodov med tukajšnje poštne uslužbence.«⁹⁹

Decembra leta 1870 je slovenski učitelj Iglar iz Kraljevice v Hrvatskem Primorju prosil, naj mu pošljejo dela Ušinskega in druge pedagoške knjige v ruščini.¹⁰⁰ Davorin Sinković, študent filozofske fakultete v Gradcu, je pisal junija 1872. leta, da bi rad imel rusko-nemški in nemško-ruski slovar, prav tako pa tudi rusko leposlovno in znanstveno literaturo.¹⁰¹ Za zgodovino ruske literature in dela ruskih klasikov je pisal tudi bogoslovec iz Ljubljane Anton Zupan.¹⁰²

Zanimanje za ruske knjige je bilo tako veliko, da je nastalo vprašanje, ali ne bi na štajerskem odprli rusko knjigarno. Že v pozivu Slovincem, naj pristopijo kot delničarji k Slovenski tiskarni, je bila ugotovljena potreba, da bi Slovenci sami prevzeli v svoje roke trgovino z narodnimi in slovanskimi knjigami, kar je posebej pomembno, »ker naša mladina in starejše pokolenje hrepeni po učenju slovanskih jezikov in ker manjka slovanskih knjig«. ¹⁰³ Kot pobudnik za ustanovitev knjigarne za ruske knjige je nastopil Slovenec Ivan Blaž, ki ga je podpiral ruski konzul na Reki L. V. Berezin. Mogoče je bil to sorodnik reškega trgovca Gregorja Blaža, znanega rusofila. Morda je ravno preko Gregorja Blaža tudi Ivan Blaž vzpostavil stike z Berezinom, Berezin pa je spet začel delovati preko Rajevskega. Njegova pisma le temu dajejo predstavo o poskusu, da bi tako knjigarno odprli. Po Berezinovi besedah je bil na seji Slovanskega društva v Peterburgu dne 4. aprila 1871 soglasno sprejet njegov predlog, da bi prosili Ministrstvo za narodno prosveto, naj to po najnižjih cenah prodaja ruske učbenike Slovincu

⁹⁵ CGIA, f. 651, op. 1, d. 830.

⁹⁶ LGIA, f. 400, op. 1, d. 7.

⁹⁷ »Zarubežnye slavjane i Rossija«, str. 280, 282.

⁹⁸ OR GPB, f. 608, d. Kramarič.

⁹⁹ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, 1. 186, 186 v, 229, 229 v.

¹⁰⁰ RO GBL, f. 239, k. 2, d. 2.

¹⁰¹ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, 1. 232—233.

¹⁰² CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 55, 1. 24, 24 v, 25.

¹⁰³ OR GPB, f. 9 79, op. 2, d. 135.

Blažu.¹⁰⁴ V naslednjem pismu z dne 12. maja je Berezin sporočil, da je Peterburški odbor za pismenost sklenil podariti Blažu, ki odpira knjigarno ruskih knjig v Celju, 800 knjig, katere bodo poslali Rajevskemu v petih zabojih. Po knjige naj bi na Dunaj prišel sam Blaž.¹⁰⁵ Končno se je 19. novembra 1871 Berezin zahvalil Rajevskemu za sporočilo, da je prejel knjige za Blaža, in ga prosil, naj jih pošlje kar najhitreje v Celje na naslov Kapusa, trgovca in predsednika krajevne čitalnice.¹⁰⁶

Očitno iz namere Ivana Blaža ni bilo nič. Vsekakor pa je Baudouin de Courtenay, ko je opisoval svoj obisk 2. aprila 1872 v Celjski čitalnici in srečanje s Kapusom, v svojem poročilu Ministrstvu narodne prosvete omenil, da je »kljub iskreni želji nekaterih južnih Slovanov, da se učijo ruščine in uporabljajo rusko literaturo, vseeno povpraševanje po ruskih knjigah, ki izhajajo v Rusiji, preneznatno, da bi lahko kak knjigarnar brez izgube stopil v stalne odnose, temelječe na kreditu, z ruskimi knjigarnarji«.¹⁰⁷ Najbrž se misel o tem, da je nemogoče odpreti rusko knjigarno, Baudouinu ni porodila naključno ravno v Celju, kamor so pred nekaj meseci poslali ruske knjige za Blaževo knjigarno. Zanimivo je, da je Baudouin opazil precej veliko ruskih knjig v celjski čitalnici;¹⁰⁸ možno je, da je bil del teh knjig iz omenjene pošiljke.

Vendar niso bila zainteresirana samo slovenska društva in posamezne osebe za prejetje ruskih knjig, ampak so prav tako ruske družbene in znanstvene ustanove čutile potrebo po slovanski, torej tudi slovenski literaturi. Slovanski dobrodelni odbor v Moskvi je npr. konec šestdesetih let sklenil sestaviti knjižnico iz slovanskih knjig. Obrnil se je na vse urednike slovanskih revij, pisatelje in založnike, naj podarijo svoje izdaje odboru. Ta poziv Moskovskega slovanskega odbora je bil objavljen v Slovenskem narodu.¹⁰⁹

Za slovanske izdaje se je zanimala tudi Carska javna knjižnica (Imperatorskaja publična biblioteka) v Peterburgu. Njen direktor A. F. Byčkov se je 24. avgusta 1872 zahvalil Rajevskemu, ker mu je ta poslal vrsto slovanskih izdaj.¹¹⁰ Sestra umrlega vidnega staroslovenskega voditelja Etbina Henrika Coste je ponudila Javni knjižnici v Peterburgu, naj odkupi arhiv in knjižnico njenega brata in očeta, ki je bil ravnatelj ljubljanske carinarnice. A. F. Byčkov se je s tem strinjal. Costova knjižnica je bila odkupljena za 700 goldinarjev, rokopisi pa za 300. Ta denar je bil poslan Costovi sestrí Korneliji Schollmayer novembra—decembra 1875. leta.¹¹¹

Izmenjava knjig pa ni bila edina oblika rusko-slovanskih zvez. Slovanski odbori so sprejeli priporočila posvetovanja pri Rajevskem maja 1868. leta, naj bi dajali materialno pomoč slovanskim društvom, posameznim osebam med slovanskimi narodnimi delavci in končno slovanskim študentom iz revnih družin.

Že zgoraj smo rekli, da sta denarno pomoč prejela Slovenska Matica in Dramatično društvo v Ljubljani.

Leta 1868, ko se je politični boj v slovenskih deželah najbolj razvnel, se je porodilo vprašanje o ustanovitvi novega slovenskega političnega časopisa. Da bi zagotovili njegovo izdajanje, so slovenski liberalci menili, da

¹⁰⁴ OPI GIM, f. 347.

¹⁰⁵ Prav tam.

¹⁰⁶ Prav tam.

¹⁰⁷ Otčety... I. A. Boduena de Kurtenè..., 1876, t. XII, str. 64.

¹⁰⁸ Prav tam, str. 63.

¹⁰⁹ »Slovenski narod«, 1869, št. 35 (23. III.).

¹¹⁰ OPI GIM, f. 347.

¹¹¹ Arhiv GPB, št. 13, l. 9, 10, 12, 33.

je nujno potrebno ustanoviti slovensko narodno tiskarno. Po nekih poročilih je A. Tomšič, prvi urednik Slovenskega naroda, prosil leta 1868 Slovanski odbor, naj pomaga Slovincem, da kupijo tiskarno. Tomšičevo pismo ni najdeno, njegovo vsebino pa omenja Rajevski v pismu Popovu z dne 7. januarja 1870.¹¹² Leta 1869¹¹³ se je z isto prošnjo oglašil Josip Vošnjak. Najprej je omenil, da se obrača na Rajevskega po priporočilu Matice slovenske, potem pa orisal posebno težak položaj štajerskih Slovencev in njihov boj proti germanizacijskemu pritisku. V pismu govori o slovenskih časopisih Slovenski gospodar, Slovenski narod, Slovenski glasnik in o njihovi vlogi pri obrambi slovenskih interesov ter poudarja nujno potrebo, da se ustanovi tiskarna v Mariboru. »Ruski Slovanski odbor v Peterburgu«, je pisal Vošnjak, »razpolaga z zelo velikimi sredstvi. Ali ne bi mogli dobiti od njega brezobrestno posojilo 5000 rubljev za ustanovitev slovenske tiskarne in knjižarne v Mariboru?« Vošnjak je izrazil upanje, da bo v teku enega leta po ustanovitvi tiskarne posojilo vrnjeno.¹¹⁴

Nimamo gradiva o tem, kakšen uspeh je imela Tomšičeva in Vošnjakova prošnja. Vendar se nam zdi, da ni mogla biti izpolnjena. Vošnjakove domneve o pomembnih fondih, ki naj bi z njimi razpolagal Slovanski odbor v Peterburgu, so bile očitno pretirane. Zadostuje, če navedemo naslednje številke: leta 1876 je bil ves dohodek Slovanskega odbora v Moskvi 1698 rubljev, leta 1868, ko je po Etnografski razstavi in Slovanskem kongresu v Moskvi zanimanje za Slované naglo poraslo, pa le 9000 rubljev.¹¹⁵ Upoštevati moramo, da so bila ta sredstva porabljena za pomoč vsem Slovanom — balkanskim, avstrijskim in pruskim. Vsote, ki jih je Peterburški Slovanski odbor določal za avstrijske Slované, so bile zelo majhne. V svojem poročilu z dne 31. decembra 1872 se je Rajevski pritoževal, da mu Peterburški Slovanski odbor od obljubljenih 200 rubljev na leto zadnji dve leti pošilja samo po 1300 rubljev, kar je očitno premalo.¹¹⁶ Iz vsega povedanega je jasno, da Slovanski odbor v Peterburgu nikakor ne bi mogel dati 5000 rubljev, niti naposodo.

Kljub zelo omejenim sredstvom pa so Slovanski odbori vseeno dajali pomoč nekaterim periodičnim izdajam Slovencev. Tako je npr. revija M. Majarja »Slavjan« prejela podporo Moskovskega slovanskega odbora. To revijo je Majar sklenil izdajati po neuspešnem poskusu, da bi emigriral v Rusijo. Ko je začel izdajati revije, se je zanašal na pomoč svojih ruskih prijateljev, ki jih je dobil ob potovanju na Etnografsko razstavo v Moskvo. V pismu z dne 11./23. novembra je Majar prosil Popova, naj preskrbi za njegovo revijo »Slavjan« nekaj naročnikov v Rusiji.¹¹⁷ Popov je poslal Majarju 100 rubljev in omenil, da je to naročnina za 50 izvodov revije.¹¹⁸ V resnici je bil ta denar vzet iz fonda Moskovskega slovanskega odbora, na kar kaže pismo N. A. Popova I. V. Aksakovu z dne 19. novembra 1872. »Znani Vam Matija Majar, učeni Slovenec«, je pisal Popov, »izdaja majhno revijo Slavjan, vso posvečeno obrambi cirilice in dokazovanju njene prednosti pred latinico v slovanskih literaturah. Pozneje namerava propagirati tudi razširjanje ruskega jezika med Slovani. Menim, da ni samo pravično, ampak

¹¹² RO GBL, f. 239, k. 17, l. 15.

¹¹³ Vošnjak omenja v pismu, da je bil preteklo leto osnovan časopis »Slovenski narod«.

¹¹⁴ OPI GIM, f. 347.

¹¹⁵ S. A. Nikitin. Slavjanskije komitety v Rossii, str. 44.

¹¹⁶ LGIA, f. 400, op. 1, d. 7, l. 3.

¹¹⁷ RO GBL, f. 239, k. 13, d. 19.

¹¹⁸ Prav tam.

tudi nujno, da mu nemudoma pošljemo kot pomoč odbora sto rubljev». Na pismu Popova je z roko I. S. Aksakova pripisano: »Seveda se strinjam.«¹¹⁹

Po sto rubljev je poslal Majarju Moskovski odbor tudi v letih 1874 in 1875.¹²⁰

Podpore odborov so prejeli tudi nekateri slovenski študentje. Jeseni 1868 je bilo 11 dunajskih študentov štipendistov Moskovskega Slovanskega odbora, dva izmed njih sta bila Slovenca (Martin Kramarič in Ivan Benigar). Rajevski jima je izplačeval po 10 goldinarjev na mesec.¹²¹ V prvi polovici 1869. leta je bil med stalnimi štipendisti (7 ljudi), spet Benigar. V petih mesecih (marec—julij 1869) mu je Rajevski izročil 54 goldinarjev. Razen tega je za isto prvo polletje Rajevski dal istočasno pomoč še 14 slovanskim študentom, med katerimi so bili 4 Slovenci: Gotušč, študent prava (15 goldinarjev) in po 10 goldinarjev Kopravšč, študent prava, Derganec, študent filozofije, Ferlin, študent prava.¹²² Benigar je prejel štipendijo slovanskih odborov dve leti, o čemer je sam pisal Slovanskemu odboru v zahvalnem pismu 6. junija 1870. leta.¹²³

1. novembra 1870 se je študent filozofske fakultete v Gradcu Ferdinand Ploh-Herdvigov obrnil na Moskovski slovanski odbor s prošnjo za podporo.¹²⁴ Rajevski je njegovo prošnjo podprl in pisal Popovu: »menil bi, da je koristno, dati Slovencu Plohu iz Gradca podporo.«¹²⁵ V inventarju papirjev Moskovskega Slovanskega odbora za leta 1868—1877 je bilo v razdelku za leto 1870 omenjeno, da je bil Ploh-Herdvigov predtem štipendist Odbora.¹²⁶ V prvem polletju 1871. leta je Ploh-Herdvigov dobil 40 goldinarjev podpore.¹²⁷

Januarja 1870 je gimnazijec iz Novega mesta Ivan Plantan zaprosil Moskovski Slovanski odbor za podporo.¹²⁸ Dodelili so mu 35 ali 50 goldinarjev (Rajevski se ni mogel točno spomniti, koliko je bilo).¹²⁹ Čez pet let je leta 1875 Ivan Plantan, tedaj že študent dunajske univerze, ponovno zaprosil za pomoč.¹³⁰ Uspeh te prošnje ni znan.

V letih 1870—1877 je pri Slovanskih odborih večkrat prosil za pomoč Matija Zidarič, študent medicinske fakultete graške univerze.¹³¹ Včasih se je odbor odzval njegovi prošnji. Tako je v začetku 1873 in v začetku 1874. leta prejel po 30 goldinarjev enkratne pomoči iz fondov Peterburškega slovanskega odbora.¹³²

Poleti 1871 je dobil 40 goldinarjev od Slovanskih odborov gimnazijski suplent v Novem mestu Mihael Pečar.¹³³

Predstavniki slovenske inteligence se niso obračali na Slovanske odbore samo zaradi podpore v denarju ali knjigah, ampak tudi s prošnjami, naj ruski tisk oceni njihova dela. Tako je viden slovenski liberalec iz Štajerske Josip Sernec 18. avgusta 1874 poslal Popovu 5 izvodov svoje knjižice »Materializam in slovanstvo«, ki je bila natisnjena v nemščini, s prošnjo, naj jo oceni in pomaga razposlati uredništvom ruskih revij. V ta namen je Sernec

¹¹⁹ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 73, l. 45, 45v, 46.

¹²⁰ Curkina I., Matija Majar Ziljski. Ljubljana 1974, str. 157.

¹²¹ RO GBL, f. 239, k. 17, d. 12, l. 15.

¹²² CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 68, l. 41v.

¹²³ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, l. 121, 121v.

¹²⁴ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, l. 116—117.

¹²⁵ RO GBL, f. 239, k. 17, d. 13.

¹²⁶ RO GBL, f. 239, op. 2, d. 2.

¹²⁷ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 81, l. 13v.

¹²⁸ OR GPB, f. 608, l. Plantan.

¹²⁹ RO GBL, f. 239, k. 17, d. 13.

¹³⁰ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, l. 277.

¹³¹ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, l. 150, 150v, 151, 151v; AVPR, f. 360, f. 175, l. 93—147.

¹³² LGIA, f. 400, op. 1, d. 7, l. 43, 46.

¹³³ OR GPB, f. 608, M. Pečar.

določil 100 izvodov.¹³⁴ 6. decembra 1874 je Sernec ponovno pisal Popovu odgovor na pismo z dne 13./25. septembra 1874, ki do nas ni prišlo. Najbrž je v njem Popov obljubljal Sernecu, da bo organiziral obravnavo njegove knjižice na seji Slovanskega dobrodelnega društva v Moskvi. Ko ni dobil sporočila o tej seji, je Sernec sklepal, da njegovega dela niso odobrili. Sernec je prosil Popova, naj mu pošlje recenzije, če bodo v Rusiji izšle. V tem pismu je Sernec opozarjal, da je svojo knjižico »pisal z gorečim slovanskim srcem, v prepričanju, ki je še vedno trdno, da je predestinacija Slovanov — predrugačiti socialno življenje«. Naprej je Sernec razlagal zgodovino izida svoje knjižice. V začetku jo je napisal v slovenščini in poslal uredniku Slovenskega naroda Jurčiču, da bi jo ta natisnil v »Prešernovem almanahu«. Čez poldrugo leto je Sernec svoje delo vzel nazaj, ga dal prevesti v nemščino in potem izdal. Upal je — kakor sam priznava, neupravičeno — da se bo knjižica, če bo izšla v nemščini, izplačala. 150 izvodov je poslal v Rusijo, v Nemčijo pa ni poslal ničesar, kajti »vsi nemški socialisti zavračajo vse, kar količjak diši po komunizmu«.¹³⁵

Sernec je svojo brošuro poslal razen Moskovskemu slovanskemu odboru in uredništvom ruskih revij tudi vrsti oseb, ki so se zanimale za slovenske zadeve. Med njimi je bil tudi J. Baudouin de Courtenay. 9. aprila 1876 se mu je J. Sernec zahvalil za pozornost brošuri »Materializem in slovanstvo«. »Od svoje brošure nisem dobil ničesar veselega«, je pisal Sernec, »in če bi mi Vi v pismu iz Leipziga z dne 29. avgusta 1874, prav tako pa profesor Nil Aleksandrovič Popov iz Moskve ne pisali tako prijazno, bi izgubil vsako veselje za nadaljnje preučevanje nacionalno-ekonomskih vprašanj«.¹³⁶ Baudouin de Courtenay ni le poslal bodrilnega pisma J. Sernecu, ampak je tudi v Rusiji objavil recenzijo te knjige. V njej se je precej podrobno ustavljal ob vsebini Sernečevega dela. Avtorju je očital pristranskost in razvlečenost razlage, hkrati pa je ugotovil, da knjiga »ni nezanimiva in ... zasluži, da ji rusko beroče občinstvo posveti pozornost«.¹³⁷

Rusko-slovenske družbene in kulturne zveze so se konec 60-ih in v 70-ih letih 19. stoletja razvijale zelo plodno. Nikdar v vsem stoletju niti prej niti pozneje niso dosegle take ravni. To je bilo povezano s porastom medsebojnega zanimanja slovenske in ruske javnosti, ki so ga pogojevali zunanje-politični motivi, prav tako pa tudi družbeno-politični razvoj. To zanimanje je pripeljalo do bližjega medsebojnega poznavanja Slovencev in Rusov, do porasta simpatij med etnično in jezikovno sorodnima narodoma.

Vse to je služilo kot temelj za nadaljnji razvoj družbenih zvez med Rusi in Slovenci. V Rusiji so te zveze konec 60-ih in v začetku 70-ih let 19. stoletja podpirali predvsem slavjanofilski krogi, pri Slovencih pa tako liberalni, kakor tudi konzervativni narodni delavci.

V slovenskih deželah se je porast zanimanja za Rusijo izražal predvsem v porastu zanimanja za rusko kulturo in ruski jezik. Med slovensko inteligenco, zlasti med mladino, pa si je pridobila določeno priljubljenost misel o nujnosti, da ruski jezik postane za Slovence jezik višje literature. To je pomenilo, da bi ruščina morala prevzeti tiste funkcije, ki jih je imela nemščina kot posrednik med slovensko in svetovno kulturo. Na ta način so slovenski narodni delavci sanjarili o ruskem jeziku kot orodju svojega boja proti germanizaciji.

¹³⁴ CGAOR, f. 1750, op. 1, d. 426, l. 258, 258v.

¹³⁵ RO GBL, f. 239, k. 18, d. 23.

¹³⁶ Arhiv AN SSSR, f. 102, op. 2, d. 282.

¹³⁷ Sbornik gosudarstvennyh znaniy, t. III, SPb. 1877, str. 112—113.

Ruski jezik vendarle nikdar ni postal jezik višje literature za Slovence. Slovenski znanstveniki in pisatelji so ustvaril slovensko znanstveno terminologijo, razvili in obogatili so slovenski knjižni jezik do te mere, da je v njem mogoče ustvariti kakršnokoli, še tako komplicirano znanstveno ali književno delo. Vendar pa navdušenje slovenskih narodnjakov za ruski jezik le ni minilo čisto brez sledu. Pustilo je sledove v slovenski znanstveni terminologiji, delno tudi v besednem zakladu slovenskega jezika.

Že sredi 70-ih let so se stiki med ruskimi družbenimi in znanstvenimi organizacijami ter narodno-prosvetnimi društvi Slovencev precej zrahljali. Vzrok za tak razvoj lahko vidimo po eni strani v začetku Bosenske krize, zaradi česar se je pozornost ruske javnosti obrnila bolj proti Balkanu, po drugi strani pa v konsolidaciji notranjega in zunanjega položaja Avstro-Ogrske in ohlادitvi pri mnogih slovenskih liberalnih voditeljih do oficialne Rusije.

Prevedel Janez Zor

Zusammenfassung

RUSSISCH-SLOWENISCHE GESELLSCHAFTLICHE VERBINDUNGEN ENDE DER SECHZIGER UND ANFANG DER SIEBZIGER JAHRE DES 19. JAHRHUNDERTS

Schon Anfang der fünfziger Jahre schickten sich einige slowenische Patrioten an, der slowenischen Volksbewegung einen neuen Halt zu geben. Einen solchen Halt sahen sie im gemeinsamen Kampf der slawischen Völker für die Befreiung von der fremden Unterdrückung und in der Hilfe des einzigen unabhängigen und starken Slawenstaates — Rußlands. Das Vertrauen zu Rußland verstärkte sich in den sechziger Jahren, als in Rußland eine Reihe von bürgerlichen Reformen durchgeführt wurde. Redingt durch die innere gesellschaftlich-politische Entwicklung, aber auch durch außenpolitische Motive wuchs einerseits das Interesse der Slowenen für Rußland und andererseits das der russischen Öffentlichkeit für slawische Völker und darunter auch für die Slowenen. Ende der sechziger und in den siebziger Jahren des 19. Jahrhunderts kam es zu einer günstigen Entwicklung der russisch-slowenischen gesellschaftlichen und kulturellen Verbindungen, die damit auch ihren Höhepunkt im 19. Jahrhundert erreicht haben. In Rußland wurden diese Verbindungen besonders von slawenfreundlichen Kreisen aufrechterhalten, bei Slowenen aber von nationalbewußten sowohl Liberalen als auch Konservativen. Als Vermittler dieser Verbindungen trat vor allem der Geistliche in der Kirche der russischen Botschaft in Wien M. F. Rajevski auf.

Die Verfasserin beschreibt dann, hauptsächlich auf Grund von bisher noch nicht erforschten Archivmaterialien, verschiedene Formen dieser Verbindungen, so z. B. die ethnographische Ausstellung in Moskau 1867, die Reise V. I. Lamanskis durch Slowenien 1868, vor allem seine Begegnung mit Levstik, Beziehungen russischer Institutionen zu der Slovenska matica, das Interesse für die russische Sprache und für das Erlernen dieser Sprache in Slowenien, Sendungen russischer Bücher an Lesehallen, den Schauspielverein und an Einzelpersonen usw. Bei der slowenischen Intelligenz, vor allem der Jugend, erfreute sich einer besonderen Beliebtheit der Gedanke, die russische Sprache müßte für die Slowenen unbedingt die Sprache einer höheren Literatur werden. Das bedeutete, daß das Russische jene Funktionen übernehmen sollte, die früher das Deutsche als Vermittler zwischen der slowenischen Literatur und der Weltliteratur erfüllte. Schon Anfang der siebziger Jahre begannen sich die Beziehungen zwischen den russischen gesellschaftlichen und wissenschaftlichen Institutionen und den slowenischen Vereinen zu lösen. Ein Grund dafür ist einerseits in der bosnischen Krise zu sehen, wegen der sich die Aufmerksamkeit der russischen Öffentlichkeit mehr dem Balkan zuwandte, andererseits aber in der Konsolidierung der innen- und außenpolitischen Lage Österreich-Ungarns.